

אמונה

ראשי פרקים להרצאה על ספרה של חביבה פדיה, מרחב ומקום, בערב על ספר זה שהתקיים במכון ון-ליר בירושלים, אור לד' כסלו תשע"ב

מאת יהודה ליבס

כשחביבה פנתה אלי לדבר על ספרה לא היה לפני אלא פרק אחד על האמונה, שאותו היא שלחה לי. על סמך פרק זה קיבלתי את ההצעה לדבר, ועליו אדבר, אף שגם שאר הספר, שהספקתי להציץ בו נראה כולו עמוק ושווה לדיבור ומחלוקת, שדווקא אותה ביקשה ממני חביבה במפורש. ואכן אחלוק ואתווכח בהערכה רבה כי יש עם מי להתווכח. ובהמשך דברי אומר משהו גם על מרחב ומקום. על דבר אחד לא אתווכח, על מה שהיא כתבה במבוא שאני חבר טוב שלה.

עמ' 150. חביבה מבקשת להבחין (כלשונה) 'בין הדיון באמונה כווקטור וכמצע רגשי לבין הדיון כאופן של אימוץ וקבלת מערכת של מיתוסים ונרטיבים. לדעתי זה שונה לחלוטין. יש להבחין בין אמונה של להיות מוכל על ידי האל ולהכילו, לבין אמונה כנכונות לקבל או כרעיונות לערכים... ובמלים אחרות בין אמונה כסימפטום של רגש לבין אמונה כסימפטום של שכל'.

חביבה בהחלט מעדיפה את האפשרות הראשונה, הכוללת התקשרות כעין מיסטית, שהיא בעיניה מתאימה יותר למושג האמונה התנכית.

אך יש לשאול, האם חלוקה זו ממצה את אפשרויות האמונה.

יוסף וייס במאמרו החשוב על חסידות של מיסטיקה וחסידות של אמונה, רואה דווקא בשני אלה שני הפכים גמורים. וייס עמ' 88, 89.

בעיני וייס ר' נחמן אינו מיסטי אלא מאמין. אמונתו מתבטאת דווקא בכך שאינו מתחבר אל האל ואיננו מכיל את האל ולא מוכל על ידו, ואף ממש לא מפני שהוא מאמץ מערכת חיצונית של מיתוסים ונרטיבים, אדרבא, לפי וייס דווקא הקושיא היא עיקר באמונתו, המתבטאת בכך שהוא עומד מול האל כאישיות נפרדת בשיחה ואף בייאוש, וגם כשתהום פעורה בין שניהם.

אינני בא לשלול את האמונה כפי שמתארת זאת חביבה, כדרכה, היא מעמיקה מאוד. קיבלתי בשכנוע עמוק ובתודה את דבריה על אמונה כיניקה ותרגול,

מלשון אומן ואם ואימון (עמ' 123), דברים היכולים לשמש בסיס איתן ליהדות המיסטית. אך כאמור, בעיני זה רק חלק מתמונת האמונה היהודית המקורית והשורשית.

בעיני חביבה האמונה היהודית המקורית מנוגדת לקרדו הנוצרי, כי בבסיסו מצוי מודל כלכלי עמ' 151. צודקת חביבה הטוענת, בעקבות קריסטבה, שקרדו בלטינית קשור להלוואה, זה אכן מובנה הראשון של המלה 'קרדו', אני מלוה, מכאן 'קרדיט'.

אך אינני מקבל את דעתה של חביבה שמוצאת בקונוטציה הכלכלית הזאת ניגוד לתפישת האמונה היהודית המקורית.

לדעתה אמונה אינה קשורה לתמונת הלוואה רק הכפירה יש לה משמעות של כפירה בפיקדון 152.

האמונה כעניין כלכלי מצוי לדעת חביבה במדרשים המאוחרים. כגון אלה שמוצאים את המלה 'משכון' בפסוק 'משכני אחרך' שבשיר השירים או במלה 'שכינה'. אבל זה אינו מעניק למודל זה את מקומו הראוי לו ביהדות, כי זה בעיניה (עמ' 154) 'אירוע פוסט טראומטי', הנובע מחורבן הבית ומן הרדיפות. וממנו התפתח בנצרות דימוי היהודי 'כמשכונאי של החומר', ו'הוקצה אל מרחב הבזות'.

אך לדעתי האמונה כהלוואה היא עיקר ביהדות. אינני מסכים עם חביבה האומרת שקונוטציה זו (כלשונה) 'אינה מובחנת בשפת האמונה של המקרא'. ההפך הוא הנכון. לדעתי דווקא מובן זה הוא יסוד עיקרי במקורות היהדות העיקריים, המקרא והתלמוד והתפילה, וקיים שם ומושרש לא פחות מן המובנים האחרים של השורש אמן שבהם מעמיקה חביבה, הנקה ואמן ואם ואימה.

בעיון במובן 'כלכלי' זה של המלה אמונה והשורש אמן במקרא ובלשון התפילה, נוכל אולי להציע אספק נוסף לאמונה, שאינו מחליף את האספקט הנקבי והאמהי שבו העמיקה חביבה, אלא מוסיף עליו. זה אספק יותר זכרי שבו יש מקום גם לתקוות האדם בעולם הזה, בחיי הפרט והעם.

היהדות דת גברית (בעיני זה שבח ולא גנאי), דת של ברית ואמן, דת של הצלחה ארצית (הכוונה בעיקר להיהדות התנכית), ופחות של תלות יניקה ומיסטיקה. בצורה זו של אמונה האדם אינו מתבטל מתבטל מפני האלהות, הוא שומר על אישיותו.

המשמעות 'הפקיד' לשורש אמן אין בו כדי לזהות את אמונת המקרא עם הקרדו הנוצרי. אך לא מפני שביהדות האמונה קשורה פחות לתמונה הכלכלית. אדרבא,

בקתוליות אין מדובר בהלוואה כפשוטה אלא בתוכן של עיקרונות תיאולוגיים מופשטים, שאותו מפקידים בביטחון שנקבל אותו בחזרה כאמת אובייקטיבית. עניין זה אופייני אכן לנצרות הקתולית, המקיימת פער בין חיי המעשה של החילוניים (laymen) ובין עולמם הדתי.

(המובן הלטיני קשור ליוונית פיסטיס, שהיא הוכחה ואמונה, ונגזרה מן המלה 'פיתו', שהיא שכנוע, כלומר הכול קשור לעולם המושגים והמלים.)

האמונה היהודית שונה מזה, היא יותר ארצית ואף יותר קרובה לתחום ההלוואה הכלכלית, באמונה זו אנו סומכים על האל ששייב לנו דברים ממשיים השייכים לנו, ולא ידיעה בעלמא על מהותו.

באמונה האדם כאן הוא המלוה, ולא כמו כמקרים שהזכירה חביבה, בכפירה, שהתמונה שמאחריה היא תמונת כפירה בפיקדון, או במדרשי המאחרים דלעיל בעניין משכון, שבהם הצד האנושי הוא הלווה.

אמונה היא הסכם בין שני צדדים. אומנם צדדים לגמרי בלתי שווים. לכן האמון של המלווה שיראה בחזרה את ההלוואה גם אם האדם אינו רואה את הפירעון בעין, ובכך שונה הוא מאמונתו של מלווה ללווה בשר ודם.

תמונה זו של אמונה מתבטאת מאוד בסיפורי האבות. ובראש וראשונה אצל אברהם, שעליו נאמר (בר' טו) 'ויאמן בה' וחשבה לו צדקה', כשנאמר לו 'שכר הרבה מאוד'. 'צדקה' כמו בלשון חז"ל, נדבה (לעני), אמונה בלי בטחונות.

אומנם מיד בהמשך כביכול נחלשה אמונתו, כי כשהובטחה לו ירושת הארץ שאל הוא 'במה אדע כי אירשנה' (דרישת שבועה וברית – היא בין הבתרים)

הבדל זה מודגש בפירוש רש"י על בראשית פרק טו פסוק ו: 'והאמין בה' - לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע'

כלומר - על עצמו מאמין אך לא במה שנוגע לזכויות יורשיו.

הקשר בין אמונה לבין הצד הכלכלי, ואף חקלאי וארצי, מתבטא היטב בדברי התוספות, שבת דף לא/א: 'אמונת זה סדר זרעים' [לשון הגמרא] - מפרש בירושלמי שמאמין בחי העולמים וזרע'

כלומר הקרדיט שלו הוא הזרע שהוא טומן באדמה.

'מאמין וזרע', היה מבצע שנקרא בשם זה בזמן ההתנתקות אבל הוא לא עזר. ביקשו אלף שקל להלוואה שתוחזר עם היבול של השנה הבאה. שילמתי אלף שקל ולא אראה אותם בחזרה. אך כאמור אין להעמיד אמונה במבחן. האמת,

לא יכולתי לתאר אחרת, ולא רציתי לחיות אם זה אחרת, וכך באמת גם עכשיו) אבל מצד שני, אולי כאן לא האמונה היא שהכזיבה. ההתאבדות הכסל והרשע היו מצד העם והמדינה. איוולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. חשבתי אז שזה שיא שאי אפשר לעבור אותו, אבל בעסקת שליט וההתלהבות שבה התקבלה הבנתי שאין קץ לטיפשות, ולגלותיות. ולא נמצא שפוי אחד שיקום ויצעק את המתבקש: 'כמה רע שבאת הביתה'.

אך גם אמונה אמיתית אינה ערבות לגביה. כך אפשר ללמוד מסיפורו של ירמיהו (פרק לב), שצווה מאת ה' לקנות שדה לפני החורבן. גם ירמיהו לא זכה לקבל בחזרה. זה אומנם עניין מסופק, אבל הספקות אינם פוגמים באמונה. קודם כל ירמיהו קונה, ואחר כך בכל זאת שואל שאלות ומקבל תשובות.

(ו) וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ הֲיֵה דָבָר יְדֹד אֵלַי לֵאמֹר:

(ז) הֲיֵה חֲנֻמָּאֵל בֶּן שָׁלֹם דְדָרָךְ בָּא אֵלַיךָ לֵאמֹר קִנְיָה לְךָ אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעִנְתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפֵּט הַגְּאֵלָה לְקִנּוֹת:

(ח) וַיָּבֵא אֵלַי חֲנֻמָּאֵל בֶּן דָּדַי כְּדָבָר יְדֹד אֶל חֲצַר הַמְּטָרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קִנְיָה נָא אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעִנְתוֹת אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ בְּנֵי־מִן כִּי לְךָ מִשְׁפֵּט הַיְרֻשָׁה וְלְךָ הַגְּאֵלָה קִנְיָה לְךָ וְאָדַע כִּי דָבָר יְדֹד הוּא:

(ט) וְאֶקְנֶה אֶת הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנֻמָּאֵל בֶּן דָּדַי אֲשֶׁר בְּעִנְתוֹת וְאֲשַׁקְלָה לוֹ אֶת הַכֶּסֶף שְׁבַעַה שְׁקָלִים וְעֵשְׂרֵה הַכֶּסֶף:

(י) וְאָכְתֵב בְּסֵפֶר וְאָחַתֶּם וְאָעַד עֵדִים וְאֲשַׁקֵּל הַכֶּסֶף בְּמֵאזְנַיִם:

(יא) וְאָקַח אֶת סֵפֶר הַמְּקִנָּה אֶת הַחֲתוּם הַמְּצוּה וְהַחֲקִים וְאֶת הַגְּלוּי:

(יב) וְאָתַן אֶת הַסֵּפֶר הַמְּקִנָּה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה בֶּן מַחְסִיָּה לְעֵינַי חֲנֻמָּאֵל דָּדַי וְלְעֵינַי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמְּקִנָּה לְעֵינַי כָּל הַיְהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בְּחֲצַר הַמְּטָרָה:

(יג) וְאָצוּהָ אֶת בְּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר:

(יד) כֹּה אָמַר יְדֹד צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְקוֹחַ אֶת הַסֵּפֶרִים הָאֵלֶּה אֶת סֵפֶר הַמְּקִנָּה הַזֶּה וְאֶת הַחֲתוּם וְאֶת סֵפֶר הַגְּלוּי הַזֶּה וּנְתַתֶּם בְּכָלִי חֶרֶשׁ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים:

(טו) כִּי כֹה אָמַר יְדֹד צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בְּתִים וְשָׂדוֹת וְכָרְמִים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת:

(טז) וְאֶתְפַּלֵּל אֶל יְדֹד אַחֲרַי תַּתִּי אֶת סֵפֶר הַמְּקִנָּה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה לֵאמֹר:

(יז) אָהָה אֲדַנִּי יְדוּד הִנֵּה אַתָּה עֲשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ בְּכַחַךְ הַגָּדוֹל
וּבְזַרְעֶךָ הַנְּטוּיָה לֹא יִפְּלֵא מִמֶּךָ כָּל דְּבָר:

(יח) עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים וּמִשְׁלָם עִוֹן אָבוֹת אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל
הַגָּדוֹל הַגְּבוּר יְדוּד צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

(יט) גָּדַל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְּקָחוֹת עַל כָּל דֶּרֶכֵי בְּנֵי אָדָם לִתֵּת
לְאִישׁ כַּדְרָכָיו וּכְפָרֵי מַעֲלָלָיו:

(כ) אֲשֶׁר שָׁמַתְּ אֶתְּוֹת וּמִפְתִּיִם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבְאָדָם
וּתְעִשָּׂה לָךְ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה:

(כא) וּתְצַא אֶת עַמֶּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶתְוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְיַד
חֲזָקָה וּבְאֲזָרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל:

(כב) וּתִתֵּן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאָבוֹתֶם לִתֵּת לָהֶם אֶרֶץ
זַבַּת חֶלֶב וּדְבָשׁ:

(כג) וַיְבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֶתְּהָ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלְךָ וּבְתַרְוֹתֶךָ \{וּבְתוֹרֹתֶךָ\} לֹא הִלְכוּ
אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וּתְקַרָּא אֶתְּם אֶת כָּל הָרַעָה
הַזֹּאת:

(כד) הִנֵּה הַסְּלָלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלִכְדָּהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים הַנְּלַחְמִים
עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרַעַב וְהַדְּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הִיא וְהִנֵּה רָאָה:

(כה) וְאַתָּה אִמְרַתְּ אֵלַי יְדוּד קָנָה לָךְ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר
נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים:

(כו) וַיְהִי דְבַר יְדוּד אֶל יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר:

(כז) הִנֵּה אָנֹכִי יְדוּד אֱלֹהֵי כָּל בָּשָׂר הַמִּמְּנִי יִפְּלֵא כָּל דְּבָר:

(כח) לָכֵן כֹּה אָמַר יְדוּד הַנְּנִי נִתַּן אֶת הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַפְּשָׁדִים וּבְיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּלְכַדָּהּ:

(כט) וַיְבֹאוּ הַפְּשָׁדִים הַנְּלַחְמִים עַל הָעִיר הַזֹּאת וְהִצִּיתוּ אֶת הָעִיר הַזֹּאת
בְּאֵשׁ וַיִּשְׂרְפוּהָ וְאֶת הַבָּתִּים אֲשֶׁר קִטְרוּ עַל גַּגוֹתֶיהֶם לְבַעַל וְהִסְכוּ נְסֻכִים
לְאֱלֹהִים אַחֲרֵים לְמַעַן הַכְּעִסְנִי:

[...]

(לו) וְעַתָּה לָכֵן כֹּה אָמַר יְדוּד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם
אִמְרִים נִתְּנָה בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּחֶרֶב וּבְרַעַב וּבְדָבָר:

(לז) הַנְּבִי מִקְבָּצָם מְכַל הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִדְחָתִים שָׁם בְּאֶפְי וּבְחֻמֹּתַי וּבְקֶצֶף גְּדוֹל וְהַשְּׁבֵתִים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהַשְּׁבֵתִים לְבֹטָח:

(לח) וְהָיוּ לִי לְעַם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים:

(לט) וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדֶרֶךְ אֶחָד לִירְאָה אוֹתִי כָּל הַיָּמִים לְטוֹב לָהֶם וּלְבִנְיָהֶם אַחֲרֵיהֶם:

(מ) וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא אֲשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם לְהִיטִיבִי אוֹתָם וְאֶת יְרָאתִי אֶתֵּן בְּלִבָּבְכֶם לְבִלְתִּי סוּר מֵעָלַי:

(מא) וְשִׁשְׁתִּי עָלֵיהֶם לְהִטִּיב אוֹתָם וּנְטַעְתִּים בְּאֶרֶץ הַזֵּאת בְּאֶמֶת בְּכָל לְבִי וּבְכָל נַפְשִׁי:

(מב) כִּי כֹה אָמַר יְדוּד כְּאֲשֶׁר הִבַּאתִי אֶל הָעָם הַזֶּה אֵת כָּל הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֵּאת כֵּן אֲנֹכִי מְבִיא עָלֵיהֶם אֵת כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי דוֹבֵר עָלֵיהֶם:

(מג) וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ הַזֵּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים שְׁמָמָה הִיא מֵאִין אָדָם וּבִהְמָה נִתְּנָה בְּיַד הַכְּשָׁדִים:

(מד) שָׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ וְכֹתוֹב בְּסֶפֶר וְחֲתוּם וְהָעֵד עֵדִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי־מִן וּבְסוֹבֵיבֵי יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הַהָר וּבְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב כִּי אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹתָם נָאִם יְדוּד:

האמונה בקב"ה כרוכה באמונה בארץ. במקום. חביבה מעמיקה בניתוחה שלה בהפרדה בין מרחב ומקום, ובין המקום הממשי למקום המדומין והמקום הסימבולי. אבל אסור להישאר בהפרדה זו. צריך להבין גם איך כל אלה משפיעים ומאצילים זה על זה וחוזרים לאחד ברוח האדם. בהפרדה בלבד אני מרגיש גישה זרה ומתנשאת ומנוכרת, שבעיני אינה מתאימה לחביבה.

בתהילים אומרים: בְּטַח בַּה' וְעָשָׂה טוֹב שָׁכֵן אֶרֶץ וְרָעָה אֲמוּנָה (לז 3). הבוטח בה' שוכן בארץ ורועה במרעה טוב באמונה שלמה בכך שאלה, האל והארץ וטובה, הם חלקו ונחלתו, ולא בכדי נקרא הקב"ה בשם 'מקום'. ממנה, מן הארץ, צומחת אמת, שנאמר: 'אמת מארץ תצמח'. בלי הארץ, האמיתית-המדומיינת-הסימבולית, לא תצמח שום אמת. חס ושלום לכפור בה, לחלק אותה או להסגירה בידי האויב.

בפרשת השבוע הזה, פרשת ויצא, מסופר על יעקב שפגע במקום. מקום מסוים, במרכז הארץ, ושמו בית אל. ושם שכב על האדמה ושם נגלה אליו האלהים והבטיח לו: 'הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנָנָה וְלִזְרַעְךָ.

ויעקב האמין, במובן הכלכלי של המלה, ונדר נדר ואמר: אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש:

(כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ידוד לי לאלהים:

(כב) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לה:

המודל הכלכלי של אמונה כהפקדה ביד האל הנאמן על החזרתה אפשרית לקיום ואפשר גם בנתינת צדקה לעני: שנאמר 'מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו'. וחז"ל אף לא נרתעו לקשור לכאן את 'עבד לווה לאיש מלוה'. יש צורך גם לאל באדם. (בבא בתרא י ע"א, וראה ההקשר שם).

'נאמן' בצורה סבילה, הוא למי שמופנית האמונה. הוא האפוטרופוס, שמפקידים בידיו וסומכים עליו. וכן בערבית 'אמין'.. וקודם לכן הוא הלווה שמאמינים שיחזיר, או בעל הבית שמאמינים שייתן לפועל את שכרו בעתו. וכך באמת מתואר הקב"ה, כפי שמודגש מאוד בפרקי אבות (ב, יד-טו):

רבי אלעזר אומר, הוי שקוד ללמוד תורה, (ודע) מה שתשיב לאפיקורוס. ודע לפני מי אתה עמל. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

רבי טרפון אומר, היום קצר והמלאכה מרבה, והפועלים עצלים, והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק:

הוא היה אומר, לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לבטל ממנה. אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך. ודע, מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא:

הפקדה אחרת ביד האל היא של נשמת האדם בלילה,

ומכאן נוסח הברכה שאומר האדם כדבר ראשון כשהוא פוקח עיניו עם בוקר: 'מודה אני לפניך מלך אל חי שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך'

'אמונתך' היא גם האמונה בך, שתחזיר את הפיקדון, וגם מצדך, מידת הנאמנות.

כך גם בלילה הגדול של המוות, שגם בו יש לקב"ה אמונה והוא נאמן להחיות את המתים. כפי שאומרים בברכה השנייה של שמונה עשרה: 'ומקיים אמונתו לי שני עפר. ונאמן אתה להחיות מתים'

נאמנות זו היא עניינה של ברכות ההפטרה. אחרי שקראנו את דברי הנביאים, המנבאים את הגאולה העתידה, מברכים:

ברוך אתה יְדוּד אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. צוּר כָּל הָעוֹלָמִים. צְדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת. הָאֵל הַנָּאֵמַן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שְׁפָל דְּבָרָיו אֶמֶת וְצֶדֶק:

נְאֻמָּן אַתָּה הוּא יְדוּד אֱלֹהֵינוּ וְנְאֻמָּנִים דְּבָרֶיךָ. וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲרַיִךְ לֹא יָשׁוּב רִיקָם. כִּי אֵל מֶלֶךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה:

ברוך אתה יְדוּד. הָאֵל הַנָּאֻמָּן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ. וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ:

ברוך אתה יְדוּד. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחְנוּ יְדוּד אֱלֹהֵינוּ בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ. בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיְגַל לְבָנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אַחֲרָיִם אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְּשֵׁם קְדוֹשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שְׁלֹא יִכָּבֵה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ברוך אתה יְדוּד. מִגַּן דָּוִד:

הנה האמונה קשורה בהחלט לפוליטיקה להיסטוריה ולגיאוגרפיה, ובכל אלה אנו מאמינים באופן מה-זה כלכלי באל הנאמן בכל דבריו.